

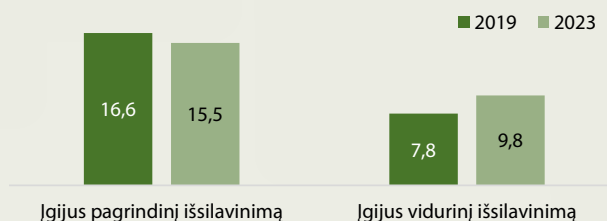

Kaip pasirinkimas mokytis profesinio mokymo įstaigoje susijęs su bendrojo ugdymo pasiekimais ir kitais veiksniais?

2024
sausis,
Nr. 1 (210)

ISSN 2669-0977

Mokinių, tęsiančių mokymąsi profesinio mokymo įstaigose, dalis (proc.)*

* Išsilavinimą įgijusieji bendrojo ugdymo mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose ir tais pačiais metais tęsiantys mokymąsi; profesinio mokymo įstaigų mokinių mokymosi tęsimas fiksuojamas baigus bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo programas.

Duomenų šaltinis: ŠVIS

Pagrindiniai klausimai

Kiek mokinių renkami profesinio mokymo programoms?

Kokie profesinį mokymą pasirinkusių mokinių ankstesnių metų bendrojo ugdymo pasiekimai?

Kaip pasirinkimas mokytis pagal profesinio mokymo programas susijęs su mokinių socialine, ekonomine ir kultūrine aplinka ir kitais veiksniais?

Ar profesinio mokymo programų pasirinkimas susijęs su mokymusi pagal neformaliojo vaikų švietimo programas?

Profesinio mokymo stiprinimas – vienas iš strateginių švietimo tobulinimo uždavinių; siekiama gerinti jo kokybę, didinti patrauklumą, skatinti dažniau rinktis mokymosi kelią, kai vidurinio išsilavinimo siekiama drauge mokantis ir profesijos. Vis tik kol kas profesinis mokymas nėra populiarus ir gerai vertinamas visuomenėje, jis pirmiausia suvokiamas kaip lengvesnis mokymosi kelias, o ne kaip galimybė įgyti tam tikrų įgūdžių (OECD, 2023). Analizėje nagrinėjami įtakos profesinio mokymo pasirinkimui turintys veiksniai (ankstesni mokinių pasiekimai, socialinė, ekonominė ir kultūrinė aplinka ir kt.), į kuriuos svarbu atsižvelgti numatant profesinio mokymo stiprinimo priemones ir vertinant profesinio mokymo įstaigose teikiamo bendrojo ugdymo kokybę.

Profesinį mokymą renkami palyginti mažai mokinių. 2023 m. į profesinio mokymo įstaigas įstojo 15,5 proc. pagrindinio ir 9,8 proc. vidurinio ugdymo abiturientų. Dažniausiai profesinį mokymą renkami žemų pasiekimų mokiniai; tai būdinga pagrindinio ir vidurinio ugdymo programoms baigusiems mokiniams, vaikinams ir merginoms. Pozityvi tendencija – pastaraisiais metais skirtumas tarp profesinį mokymą ir kitą mokymosi kelią pasirinkusių mokinių pasiekimų sumažėjo.

Dėsningumas, kad kuo žemesni mokinių pasiekimai, tuo didesnė tikimybė, jog jie pasirinks profesinį mokymą, būdingas įvairaus urbanizavimo lygio savivaldybėms (sąlyginę išimtį sudaro kurortinės savivaldybės), mokiniams iš įvairaus socialinio, ekonominio ir kultūrinio statuso šeimų.

Statistiniai duomenys apie profesinio mokymo mokinių anksčiau lankytas neformaliojo vaikų švietimo veiklas atskleidžia nedaug sąsajų tarp tų veiklų krypties ir pasirinktos profesinio mokymo srities (sąsaja išryškėja technologijų srityje), tačiau tyrimai atskleidžia, kad mokiniai, kurie neformaliojo švietimo veiklose dalyvavo daugiau, pasižymėjo aukštesniais pirmojo pusmečio pasiekimais, didesne motyvacija mokytis ir buvo aktyviau įsitraukę į mokyklos bendruomenę.

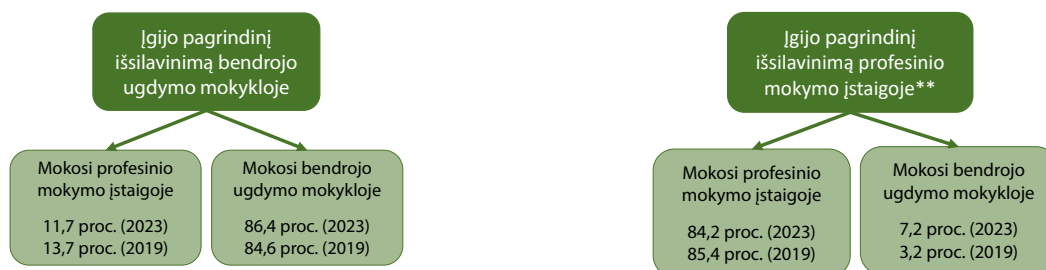
Kiek mokinių renkasi profesinio mokymo programas?

Mokyti profesinio mokymo įstaigose renkasi palyginti mažai mokinių: 5 kartus mažiau nei bendrojo ugdymo mokyklose (įgijus pagrindinį išsilavinimą) ar aukštosiose mokyklose (įgijus vidurinį išsilavinimą). 2023 m., įgiję pagrindinį išsilavinimą, tais pačiais metais mokymąsi profesinio mokymo įstaigose tęsė 15,5 proc., bendrojo ugdymo mokyklose – 82,1 proc. mokinių. Vis tik šie rodikliai labai skiriasi, priklausomai nuo to, kur mokiniai įgijo pagrindinį išsilavinimą: iš mokinių, pagrindinį išsilavinimą įgijusių bendrojo ugdymo mokyklose, profesinio mokymo įstaigas pasirinko 11,7 proc., o iš mokinių, pagrindinį išsilavinimą įgijusių profesinio mokymo įstaigose (kai baigė profesinio mokymo ir (arba) pagrindinio ugdymo

programas), – 84,2 proc. Per ketverius metus padėtis pasikeitė nedaug; profesinio mokymo pasirinkimo dažnumas šiek tiek sumažėjo (1 pav.).

Įgiję vidurinį išsilavinimą, tais pačiais metais mokymąsi profesinio mokymo įstaigose tęsė 9,8 proc., kolegijose – 17,7 proc., universitetuose – 36,3 proc. mokinių. Iš mokinių, vidurinį išsilavinimą įgijusių bendrojo ugdymo mokyklose, profesinio mokymo įstaigas pasirinko 10,6 proc., o iš mokinių, vidurinį išsilavinimą įgijusių profesinio mokymo įstaigose (kai baigė profesinio mokymo ir (arba) vidurinio ugdymo programas), – 4,4 proc. mokinių. Nors pastarasis rodiklis palyginti žemas, tačiau mokinių, kurie profesinio mokymo įstaigose įgiję vidurinį išsilavinimą, pasirinko kitą tolesnio mokymosi kelią (aukštąsias mokyklas), buvo dar mažiau. Per ketverius metus profesinio mokymo pasirinkimo dažnumas šiek tiek paaugo (2 pav.).

1 pav. Mokinių, įgijusių pagrindinį išsilavinimą ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi, dalis (proc.)*

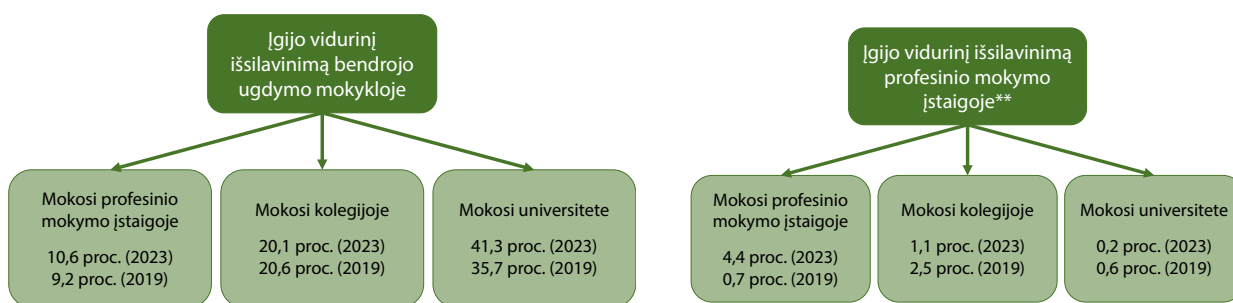

* Duomenys apie mokinius, mokymąsi tęsiančius Lietuvoje.

** Mokiniai, kurie profesinio mokymo įstaigose baigė profesinio mokymo ir (arba) pagrindinio ugdymo programas. Mokinių, kurie mokėsi pagal profesinio mokymo ir pagrindinio ugdymo programas, mokymosi tęsimas fiksuotas po to, kai jie baigė abi šias programas.

Duomenų šaltinis: ŠVIŠ

2 pav. Mokinių, įgijusių vidurinį išsilavinimą ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi, dalis (proc.)*

* Duomenys apie mokinius, mokymąsi tęsiančius Lietuvoje.

** Mokiniai, kurie profesinio mokymo įstaigose baigė profesinio mokymo ir (arba) vidurinio ugdymo programas. Mokinių, kurie mokėsi pagal profesinio mokymo ir vidurinio ugdymo programas, mokymosi tęsimas fiksuotas po to, kai jie baigė abi šias programas.

Duomenų šaltinis: ŠVIŠ

Mokyti profesinio mokymo įstaigose vaikinai renkasi dažniau nei merginos. 2023 m. profesinį mokymą pasirinko 14,8 proc. vaikinių ir 8,6 proc. merginų, bendrojo ugdymo mokyklose įgijusių pagrindinį išsilavinimą (skirtumas – 6,2 proc. punkto), įgiję vidurinį išsilavinimą – 12,2 proc. vaikinių ir 9,3 proc. merginų (skirtumas – 2,9 proc. punkto).

Dar didesni skirtumai susiję su vieta: kaimo vietovėse bendrojo ugdymo mokyklas baigę mokiniai profesinį mokymą renkasi du kartus dažniau. 2023 m., įgiję pagrindinį išsilavinimą, mokymąsi profesinio mokymo įstaigose tęsė 22,4 proc. kaimo vietovėse ir 9,8 proc. miesto vietovėse besimokiusių mokinių (skirtumas – 12,6 proc. punkto); įgiję vidurinį išsilavi-

nimą – atitinkamai 19,2 proc. ir 9,6 proc. (skirtumas – 9,6 proc. punkto) (1 lentelė). Visose šiose kategorijose (vaikinių, merginų, kaimo ir miesto vietovių mokinių) pasikartoja minėta tendencija, kad per ketverius me-

tus profesinio mokymo programų pasirinkimo dažnumas baigus pagrindinį ugdymą sumažėjo, o baigus vidurinį ugdymą – padidėjo.

1 lentelė. Mokinių, bendrojo ugdymo mokyklose įgijusių išsilavinimą ir tais pačiais metais įstojusių į profesinio mokymo įstaigas, dalis (proc.) pagal lytį ir vietovę

		Įgijo pagrindinį išsilavinimą ir mokosi profesinio mokymo įstaigoje		Įgijo vidurinį išsilavinimą ir mokosi profesinio mokymo įstaigoje	
		2019	2023	2019	2023
Pagal lytį	Vaikinai	18,1	14,8	10,6	12,2
	Merginos	9,2	8,6	8,0	9,3
Pagal vietovę (kur mokėsi 10 (II gimnazijos) klasėje)	Kaime	28,3	22,4	18,7	19,2
	Mieste	10,4	9,8	7,9	9,6

Duomenų šaltinis: ŠV/S

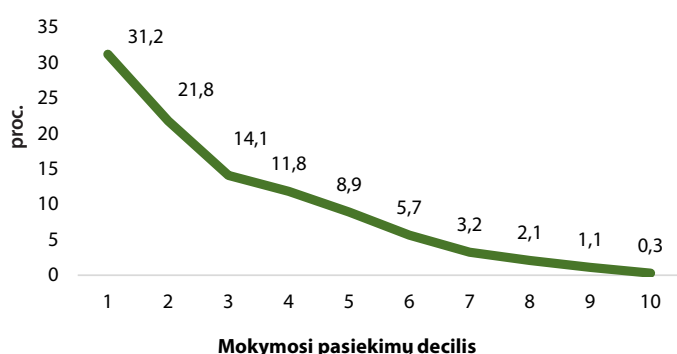
Kokie profesinį mokymą pasirinkusių mokinių ankstesnių metų bendrojo ugdymo pasiekimai?

Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo (toliau – PUPP), valstybinių brandos egzaminų (toliau – VBE) rezultatai ir metiniai dalykų įvertinimai

Siekiant nuodugniai ištirti pasirinkimo mokytis profesinio mokymo įstaigoje sąsajas su ankstesniais mokymosi pasiekimais ir kitais veiksniais, atlikta bendrojo ugdymo mokinių pažangumo ir preferencijos rinktis pro-

fesinį mokymą analizė, kuriai panaudoti 2015–2021 m. duomenys (tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenys; duomenų ir analizės metodikos aprašymas pateiktas šio leidinio gale). Analizė atskleidė tokį statistinį dėsnį, būdingą pagrindinio ugdymo programą baigusius ir į profesinio mokymo įstaigas įstojusius Lietuvos mokinių populiacijai: kuo žemesni pagrindinio ugdymo programą baigusio mokinio mokymosi pasiekimai, tuo didesnė tikimybė, kad jis rinksis profesinį mokymą. Ir atvirkščiai: kuo aukštesni mokymosi pasiekimai, tuo mažesnė profesinio mokymo pasirinkimo tikimybė (3 pav.).

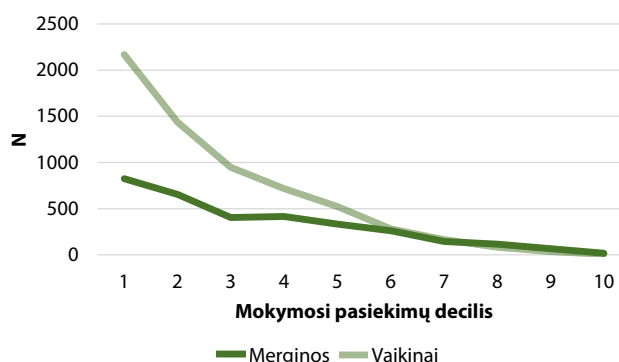
3 pav. Mokinių, kurie įstojo į profesinio mokymo įstaigą baigę pagrindinio ugdymo programą, pasiskirstymas (proc.) pagal pažangumą* (N = 9 601)

* Pažangumas išmatuotas PUPP testų apibendrintu įverčiu ir suskirstytas į decilius. Kuo aukštesnis decilis, tuo aukštesni mokymosi pasiekimai.

Duomenų šaltinis: tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenų bazė

4 pav. Merginų ir vaikinių, kurie įstojo į profesinio mokymo įstaigą baigę pagrindinio ugdymo programą, pasiskirstymas (absoliučiais skaičiais) pagal pažangumą* (N = 9 601)

* Pažangumas išmatuotas PUPP testų apibendrintu įverčiu ir suskirstytas į decilius. Kuo aukštesnis decilis, tuo aukštesni mokymosi pasiekimai.

Duomenų šaltinis: tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenų bazė

Antai, pirmiems keturiems žemiausiems pasiekimų deciliams¹ tenka net 78,9 proc. (arba bemaž keturi penktadaliai) mokinių, įstojusių į profesinio mokymo įstaigas. Keturiems aukščiausiems pasiekimų deciliams (7–10) tenka tik 6,7 proc. pagrindinio ugdymo programą baigusiu mokinių, pasirinkusių toliau mokytis profesinio mokymo įstaigose. Iš tų mokinių, kurių PUPP pasiekimai buvo aukščiausi ir jie pateko į aukščiausią – dešimtą decilį, profesinio mokymo įstaigas pasirinko tik 0,3 proc. Taigi, baigę pagrindinio ugdymo programą, profesinį mokymą dažniausiai renkasi akademiškai silpniausi mokiniai ir retai – aukštų ir juolab labai aukštų mokymosi pasiekimų mokiniai.

Duomenys apie merginų ir vaikinių pasiekimus ir pasirinktą mokymosi kelią rodo, kad žemesniais mokymosi pasiekimais pasižymintios merginos, baigusios pagrindinio ugdymo programą, profesinį mokymą renkasi rečiau nei tokius pat pasiekimus pasiekiantys vaikinai (4 pav.). Šis dėsniumas būdingas tik žemesnių pasiekimų mokiniams. Kaip rodo statistika, aukštus ir labai aukštus mokymosi rezultatus pasiekiantys tiek vaikinai, tiek merginos, baigę pagrindinio ugdymo programą, profesinį mokymą renkasi labai retai. Šie reti atvejai gali būti susiję ne tik su profesiniais lūkesčiais, bet ir su kitais veiksniais, pavyzdžiui, su konkrečiai šeimai nepalankia socialine-ekonomine padėtimi, keliančia poreikį vaikui anksčiau įsiliėti į darbo pasaulį.

Ši analizė neatskleidžia, kodėl žemesnių pasiekimų merginos rečiau nei vaikinai renkasi profesinį mo-

kymą, bet galbūt vienas iš veiksnių yra didesni merginų lūkesčiai dėl mokymosi rezultatų ir pastangos juos išpildyti. Tokią prielaidą galima kelti remiantis duomenimis apie tai, kad aukštesniųjų klasių merginoms (apskritai, nesiejant su mokymosi pasiekimais) labiau nei vaikinams svarbus aukštasis išsilavinimas, jos dažniau naudojasi korepetitorių paslaugomis ir junta laisvo laiko trūkumą (tai gali rodyti, kad mokymuisi skiriama daugiau laiko) (Strata, 2020). Galbūt ir žemesnių pasiekimų merginos, baigiančios pagrindinio ugdymo programą, labiau nei vaikinai tikisi didesnės pažangos ir geresnių karjeros galimybių, jei tęs mokymąsi bendrojo ugdymo mokykloje.

Verta pasidomėti, kiek skirtingus PUPP rezultatus pasiekusių mokinių į profesinio mokymo įstaigas įstoja po dvejų metų, kai jau būna baigę vidurinio ugdymo programą. Tokios analizės rezultatai pateikti 5 pav. Jie taip pat liudija anksčiau minėtą dėsniumą, kad profesinį mokymą dažniau renkasi žemų pasiekimų mokiniai. Iš vidurinio ugdymo abiturientų, kurie pasirinko profesinį mokymą, prieš dvejus metus aukščiausius PUPP rezultatus (9–10 pasiekimų deciliai) buvo pasiekę labai mažai (mažiau nei 2 proc.) mokinių. Priešinga padėtis žemiausių mokymosi pasiekimų mokinių grupėje (1–2 deciliai): šiam pasiekimų intervalui priskirtini daugiau nei trečdalis (34,8 proc.) vidurinio ugdymo abiturientų. Šiek tiek ilgesniam intervalui (1–4 pasiekimų deciliai) tenka net du trečdaliai (67,7 proc.) vidurinio ugdymo abiturientų, įstojusių į profesinio mokymo įstaigas.

5 pav. Mokinių, kurie įstojo į profesinio mokymo įstaigą baigę vidurinio ugdymo programą, pasiskirstymas (proc.) pagal 10 (II gimnazijos) klasėje įvertintą pažangumą* (N = 4 051)

* Pažangumas išmatuotas PUPP testų apibendrintu įverčiu ir suskirstytas į decilius. Kuo aukštesnis decilis, tuo aukštesni mokymosi pasiekimai.

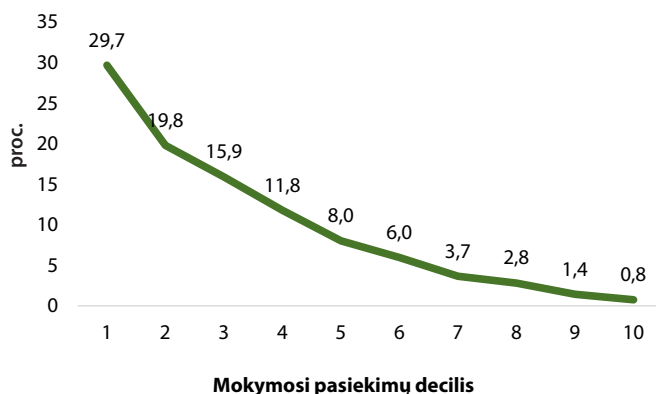
Duomenų šaltinis: tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenų bazė

Tą patį jau nustatytą ir aptartą statistinį dėsniumą patvirtina ir duomenys apie VBE rezultatų sąsają su tolesnio mokymosi kelio pasirinkimu. Profesinį mokymą dažniausiai renkasi tie vidurinio ugdymo abiturientai, kurių VBE rezultatai buvo žemi arba labai žemi (6 pav.). Antai žemesnių pasiekimų intervalui (1–4 deciliai) tenka 77,2 proc., o aukščiausių pasiekimų (7–10 deciliai) – tik 8,7 proc. vidurinio ugdymo abiturientų.

Profesinį mokymą pasirinkusių vidurinio ugdymo abiturientų grupėje nebelieka ryškaus lyties efekto, kuris buvo pastebimas pagrindinio ugdymo programą baigusiu mokinių populiacijoje (4 pav.). Po IV gimnazijos klasės į profesinio mokymo įstaigas gausiau ateina tik tos merginos ir vaikinai, kurių VBE rezultatai buvo žemi ir labai žemi (7 pav.).

¹ Decilis – dešimtoji stebimosios grupės dalis.

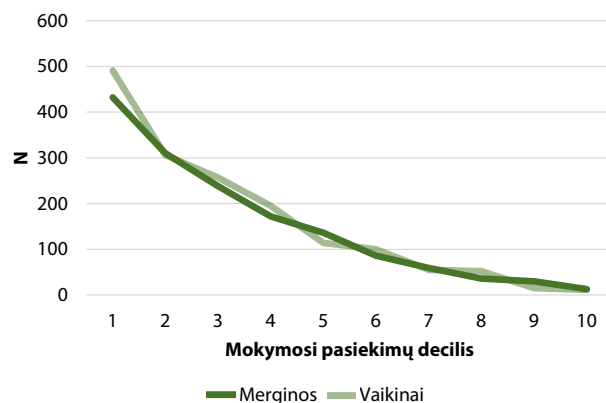
6 pav. Mokinių, kurie įstojo į profesinio mokymo įstaigą baigę vidurinio ugdymo programą, pasiskirstymas (proc.) pagal pažangumą* (N = 3 108)

* Pažangumas išmatuotas VBE testų apibendrintu įverčiu ir suskirstytas į decilius. Kuo aukštesnis decilis, tuo aukštesni mokymosi pasiekimai.

Duomenų šaltinis: tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenų bazė

7 pav. Merginų ir vaikinų, kurie įstojo į profesinio mokymo įstaigą baigę vidurinio ugdymo programą, pasiskirstymas (absoliučiais skaičiais) pagal pažangumą* (N = 3 108)

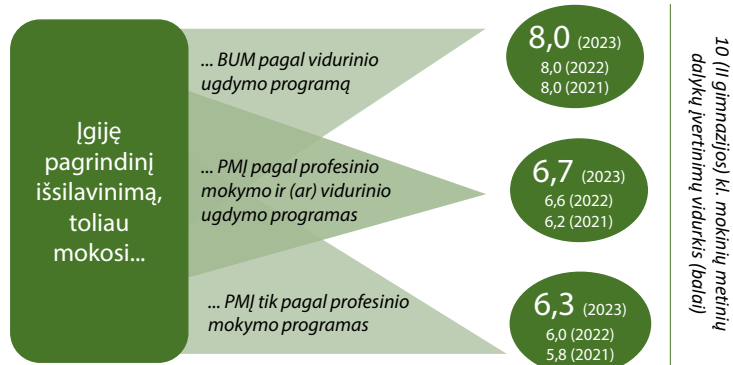
* Pažangumas išmatuotas VBE testų apibendrintu įverčiu ir suskirstytas į decilius. Kuo aukštesnis decilis, tuo aukštesni mokymosi pasiekimai.

Duomenų šaltinis: tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenų bazė

Pastarųjų metų (2021–2023 m.) duomenys taip pat rodo atotrūkį tarp profesinį mokymą ir kitą mokymosi kelią pasirinkusių mokinių pasiekimų, bet jie atskleidžia, kad šis atotrūkis sumažėjo. Metinių dalykų įvertinimų analizė rodo, kad 2023 m. pagrindinį išsilavinimą įgijusių mokinių, kurie toliau mokėsi profesinio mokymo įstaigose (pagal profesinio mokymo ir vidurinio ugdymo programas), 10 (II gimnazijos) klasės metinių įvertinimų vidurkis buvo 1,3 balo žemesnis nei mokinių, kurie toliau mokėsi bendrojo ugdymo moky-

klose (8 pav.). Pats žemiausias metinių įvertinimų vidurkis buvo mokinių, kurie toliau mokėsi tik profesijos (tokių mokinių buvo nedaug: 2023 m. – apie 50, ankstesniais metais – virš 20). 2023 m. mokinių, tęsiančių mokymąsi bendrojo ugdymo mokyklose, 10 (II gimnazijos) klasės metinių įvertinimų vidurkis buvo toks pat kaip ir 2021 m., o mokinių, kurie pasirinko profesinio mokymo įstaigas, – puse balo didesnis. Taigi per dvejus metus atotrūkis tarp šių grupių sumažėjo.

8 pav. 10 (II gimnazijos) klasės mokinių metinių dalykų įvertinimų vidurkiai (balai) mokinių grupėse pagal pasirinktą tolesnio mokymosi kelią

Paaškinimas: BUM – bendrojo ugdymo mokykla, PMĮ – profesinio mokymo įstaiga.

Duomenų šaltinis: ŠVIS

Pastarųjų metų PUPP rezultatai taip pat patvirtina dėsningumą, kad profesinį mokymą renkasi mokiniai, kurių pasiekimai žemesni. Be to, skirtumai (balais) tarp mokinių grupių didesni, nei atskleidė metinių įvertinimų vidurkių palyginimas. 2023 m. matematikos srityje tik profesinio mokymo programas pasirinkusių mokinių PUPP rezultatų vidurkis buvo 3,0 balo, o profesinio mokymo programas drauge su viduriniu ugdymu pasirinkusių mokinių – 2,2 balo žemesnis nei mokinių, kurie toliau mokėsi bendrojo ugdymo mokyklose. Lietuvių kalbos ir literatūros srityje šie skirtumai atitinkamai buvo 2,3 ir 1,7 balo. Palyginti su 2021 m., šie skirtumai sumažėjo (2 lentelė).

nio mokymo programas drauge su viduriniu ugdymu pasirinkusių mokinių – 2,2 balo žemesnis nei mokinių, kurie toliau mokėsi bendrojo ugdymo mokyklose. Lietuvių kalbos ir literatūros srityje šie skirtumai atitinkamai buvo 2,3 ir 1,7 balo. Palyginti su 2021 m., šie skirtumai sumažėjo (2 lentelė).

Kaip pasirinkimas mokyti profesinio mokymo įstaigoje susijęs su bendrojo ugdymo pasiekimais ir kitais veiksniais?

2 lentelė. PUPP lietuvių kalbos ir literatūros ir matematikos balų vidurkiai mokinių grupėse pagal pasirinktą tolesnio mokymosi kelią ir skirtumai (balais) tarp šių grupių vidurkių

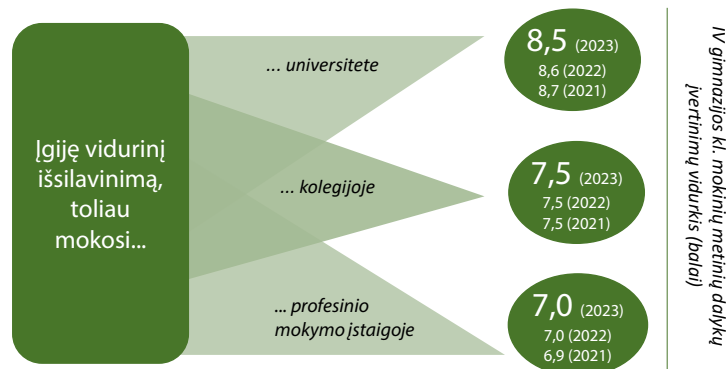
		Lietuvių kalba ir literatūra			Matematika		
		2020–2021 m. m.	2021–2022 m. m.	2022–2023 m. m.	2020–2021 m. m.	2021–2022 m. m.	2022–2023 m. m.
Balų vidurkiai	PMĮ (profesinio mokymo programos) mokiniai	4,2	3,9	4,7	3,0	2,3	2,9
	PMĮ (profesinio mokymo ir (ar) vidurinio ugdymo programos) mokiniai	5,0	5,1	5,3	4,2	3,1	3,7
	BUM mokiniai	6,9	6,7	7,0	6,5	4,6	5,9
Balų vidurkių skirtumai	Tarp BUM ir PMĮ (profesinio mokymo programų) mokinių	2,7	2,8	2,3	3,5	2,3	3,0
	Tarp BUM ir PMĮ (profesinio mokymo ir (ar) vidurinio ugdymo programų) mokinių	1,9	1,6	1,7	2,3	1,5	2,2

Paaiškinimas: BUM – bendrojo ugdymo mokykla, PMĮ – profesinio mokymo įstaiga.

Duomenų šaltinis: ŠV/S

Vidurinio ugdymo programą baigusiu mokinių pasiekimų analizė rodo, kad 2023 m. mokinių, kurie toliau mokėsi profesinio mokymo įstaigose, IV gimnazijos klasės metinių įvertinimų vidurkis buvo 0,5 balo žemesnis nei mokinių, kurie toliau mokėsi kolegijose,

ir 1,5 balo žemesnis nei mokinių, kurie toliau mokėsi universitetuose. Palyginti su 2021 m., IV gimnazijos klasės metinių įvertinimų vidurkių skirtumas tarp profesinį mokymą ir aukštojo mokslo studijas pasirinkusių mokinių taip pat sumažėjo (9 pav.).

9 pav. IV gimnazijos klasės mokinių* metinių dalykų įvertinimų vidurkiai (balai) mokinių grupėse pagal pasirinktą tolesnio mokymosi kelią

* Tik mokiniai, kurie mokėsi bendrojo ugdymo mokyklose.

Duomenų šaltinis: ŠV/S

Edukacinės trajektorijos

Edukacinės trajektorijos atspindi mokinio pasiekimus ir pasirinkimus pereinant iš vienos klasės, švietimo pakopos į kitą. Toliau aptariamos edukacinės trajektorijos nustatytos išnagrinėjus, kaip kinta Lietuvos mokinių pažangumas (pasiekimai) judant per švietimo sistemą bent kelerius mokslo metus iš eilės. Trajektorijos sudarytos remiantis mokinių pasiekimų patikrinimais, kurie 2–3 mokslo metų intervale buvo vykdomi du kartus, pavyzdžiui, 9-oje ir 10-oje (I-oje

ir II-oje gimnazijos) klasėse arba 10-oje (II-oje gimnazijos) ir IV-oje gimnazijos klasėse. Ir pagrindinio, ir vidurinio ugdymo programas baigusiu mokinių populiacijose nustatytas devynių charakteringų edukacinių trajektorijų modelis. Jų santykiniai dydžiai tirtų atitinkamo amžiaus mokinių populiacijoje yra bemaž vienodi (sudaro apie 11,11 proc.). Ši analizė leidžia panagrinėti, kokių edukacinių trajektorijų atstovai ir kaip skaitlingai ateina į profesinio mokymo sektorių (3 ir 4 lentelės).

3 lentelė. Pagrindinio ugdymo programą baigusių mokinių, įstojusių į profesinio mokymo įstaigą, pasiskirstymas (proc.) pagal edukacines trajektorijas

Devynių edukacinių trajektorijų modelis, sudarytas iš 9 (I gimnazijos) kl. mokinių metinių įvertinimų vidurkio ir PUPP įvertinimų vidurkio

EDUKACINĖ TRAJEKTORIJA (mokymosi pasiekimų statistinis tipas)	Paplitimas (proc.) bendroje pagrindinio ugdymo programą baigusių mokinių populiacijoje	Paplitimas (proc.) įstojusiujų į profesinio mokymo įstaigą populiacijoje
Labai aukštų pasiekimų grupė	≈11,11	0,8
Aukštesnių, nuosaikiai kylančių pasiekimų grupė	≈11,11	1,2
Aukštesnių, bet nuosaikiai prastėjančių pasiekimų grupė	≈11,11	2,0
Vidutinių, nuosaikiai kylančių pasiekimų grupė	≈11,11	6,1
Vidutinių, bet nuosaikiai prastėjančių pasiekimų grupė	≈11,11	7,4
Žemesnių, bet kylančių pasiekimų grupė	≈11,11	10,3
Labai žemų, bet nuosaikiai kylančių pasiekimų grupė	≈11,11	19,6
Labai žemų, ženkliai prastėjančių pasiekimų grupė	≈11,11	19,0
Kraštutiniai žemų pasiekimų stabiliai „krizinė grupė“	≈11,11	33,6
Iš viso	≈99,99	100,00

ŽYMĖJIMAS: edukacinių trajektorijų sąlyginis palankumas / nepalankumas socialiniu-pedagoginiu požiūriu:

■ palanki, ■ indiferentiška, ■ nepalanki.

Duomenų šaltinis: tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenų bazė

4 lentelė. Vidurinio ugdymo programą baigusių mokinių, įstojusių į profesinio mokymo įstaigą, pasiskirstymas (proc.) pagal edukacines trajektorijas

Devynių edukacinių trajektorijų modelis, sudarytas iš PUPP įvertinimų vidurkio ir VBE įvertinimų vidurkio

EDUKACINĖ TRAJEKTORIJA (mokymosi pasiekimų statistinis tipas)	Paplitimas (proc.) bendroje abiturientų pop- uliacijoje	Paplitimas (proc.) įstojusiujų į profesinio mokymo įstaigą populiacijoje
Labai aukštų pasiekimų grupė	≈11,11	0,9
Aukštesnių pasiekimų grupė	≈11,11	2,2
Aukštesnių, bet nuosaikiai prastėjančių pasiekimų grupė	≈11,11	6,5
Vidutinių, bet nuosaikiai prastėjančių pasiekimų grupė	≈11,11	9,8
Iš vidutinių pasiekimų į žemus kardinaliai krintanti grupė	≈11,11	15,4
Žemesnių pasiekimų grupė	≈11,11	4,9
Stabili žemų pasiekimų grupė	≈11,11	8,6
Žemų, ženkliai prastėjančių pasiekimų grupė	≈11,11	24,9
Kraštutiniai žemų pasiekimų stabiliai „krizinė grupė“	≈11,11	26,8
Iš viso	≈99,99	100,00

ŽYMĖJIMAS: edukacinių trajektorijų sąlyginis palankumas / nepalankumas socialiniu-pedagoginiu požiūriu:

■ palanki, ■ indiferentiška, ■ nepalanki.

Duomenų šaltinis: tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenų bazė

Nustatytų edukacinių trajektorijų pobūdį, jų socialinę pedagoginį palankumą arba nepalankumą atspindi trajektorijų pavadinimai (3 ir 4 lentelėse – ir spalvinis žymėjimas). Palankiausiai edukacinei trajektorijai

(„Labai aukštų pasiekimų grupė“) ir nepalankiausiai edukacinei trajektorijai („Krizinė grupė“) atstovaujančių mokinių pasiekimai smarkiai skiriasi², yra kontrastingi, tačiau laikui bėgant išlieka gana pastovūs.

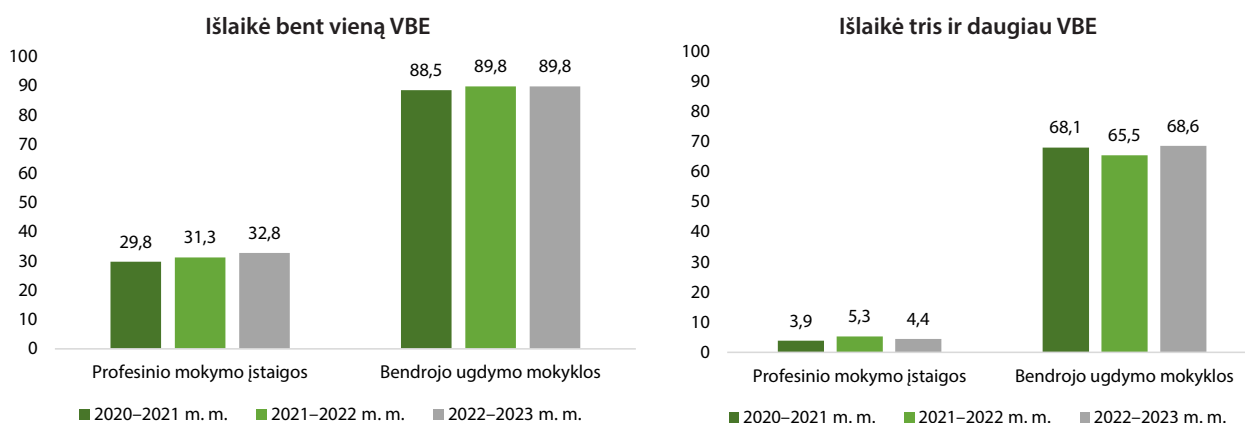
² Palankiausiai edukacinei trajektorijai („Labai aukštų pasiekimų grupė“) atstovaujančių mokinių testavimo įverčių grupinis vidurkis telkiasi ties 86 procentiniu rangu, nepalankiausiai edukacinei trajektorijai („Krizinė grupė“) – ties 13 procentiniu rangu. Distancija tarp minėtų kontrastinių mokymosi pasiekimų grupinių vidurkių sudaro apie 2,5 standartinio nuokrypio.

Kitoms edukacinėms trajektorijoms būdinga tai, kad joms atstovaujančių mokinių pasiekimai per kelerius mokslo metus arba pagerėja, arba pablogėja.

Išanalizavus, kiek skirtingoms edukacinėms trajektorijoms atstovaujančių mokinių, baigę pagrindinio ugdymo programą, įstoja į profesinio mokymo įstaigas, matyti, kad tokį kelią pasirinkusių mokinių iš „Labai aukštų pasiekimų grupės“ yra mažiau nei vienas procentas (0,8 proc.), o iš „Krizinės grupės“ – trečdalis (33,6 proc.; 3 lentelė). Panašus ir vidurinio ugdymo abiturientų, pasirinkusių profesinį mokymą, statistinis paveikslas: „Labai aukštų pasiekimų grupės“ atstovai

nesudaro vieno procento (0,9 proc.), o „Krizinės grupės“ atstovų – daugiau nei ketvirtadalis (26,8 proc.; 4 lentelė). Dar vieną ketvirtadalį (24,9 proc.) sudaro kitos labai nepalankios edukacinės trajektorijos („Žemų, ženkliai prastėjančių pasiekimų grupės“) atstovai. Taigi profesinį mokymą ir po pagrindinio, ir po vidurinio ugdymo dažniausiai renkasi tie mokiniai, kurie kelerius pastaruosius metus iki atitinkamos bendrojo ugdymo programos baigimo mokėsi kraštutiniai silpnai arba labai silpnai. Priešingai, profesinį mokymą labai retai renkasi tie mokiniai, kurie pastaraisiais metais pasiekė labai aukštus arba gana aukštus mokymosi pasiekimus.

10 pav. VBE išlaikiusių mokinių dalis (proc.) profesinio mokymo įstaigose* ir bendrojo ugdymo mokyklose

* Skaičiuojant rodiklius profesinio mokymo įstaigose, skaičiuojami VBE, išlaikyti baigimo ar ankstesniais metais.

Duomenų šaltinis: ŠV/S

Šis dėsniumas svarbus vertinant profesinio mokymo įstaigose (kai jose mokomasi ir pagal bendrojo ugdymo programą) pasiektus bendrojo ugdymo rezultatus. Duomenys rodo, kad profesinio mokymo įstaigose pasiekti rezultatai žemesni: šiose įstaigose vidurinį išsilavinimą įgiję mokiniai rečiau išlaiko VBE

(10 pav.), rečiau įstoja į aukštąsias mokyklas (2 pav.), nei mokiniai, vidurinį išsilavinimą įgiję bendrojo ugdymo mokyklose. Tai, kad profesinį mokymą renkasi žemesnių pasiekimų mokiniai – vienas iš šių atotrūkių lemiančių veiksnių.

Kaip pasirinkimas mokytis pagal profesinio mokymo programas susijęs su mokinių socialine, ekonomine ir kultūrine aplinka ir kitais veiksniais?

Vietovė (savivaldybės tipas)

Iš daugelio tyrimų ir apžvalgų³ žinoma, kad Lietuvoje mokymosi pasiekimų lygis, ypač jei jis matuojamas

ne mokykliniais pažymiais, bet standartizuotais testais, labai priklauso nuo urbanistinio vietovės, kurioje įsikūrusi mokykla, tipo (kaimo, miesto vietovė ir pan.). Sistemingai nustatoma, kad kaimo vietovėse, apskritai atokesniuose regionuose, mažiau urbanizuotose vietovėse pasiekiami žemesnių rezultatų. Neabejotina, kad ir tokiose vietovėse yra aukštų rezultatų pasiekiančių mokyklų, kaip ir didmiesčiuose gali būti mokyklų, kurių rezultatai žemi. Visgi statistinis dėsniumas rodo, kad aukštesnis mokymosi pasiekimų lygis labiau tikėtinas

³ Merkys, G., Balčiūnas, S., Lapėnienė, A., Augustinienė, A., Elijo et al. (2010). Tarptautinės skaitymo gebėjimų studijos IEA PIRLS-2006 Lietuvos duomenų antrinė analizė. Prieiga per internetą: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/teisine_informacija/iea-pirls-2006-mokslo-tyrimo-duomeniu-analize.pdf.

Zabulionis, A. (2020). Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė analizė. LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Nacionalinė švietimo agentūra. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/09/Tarptautinio-svietimo-tyrimo-OECD-PISA-2018-m.-Lietuvos-ir-kaimyniniu-saliu-duomeniu-tiksline-analize.pdf>.

Merkys, G., Vaitkevičius, S., Sakalauskas, L. (2022). Bendrojo ugdymo sistemos kaita ir ryšys su tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimų rezultatais. Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/projektai/wp-content/uploads/2022/11/galutine_ataskaita_sprendimu_11_08-2022-11-24.pdf.

Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2023. Švietimo teisingumas. Vilnius, 2023. Prieiga per internetą: [https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/aalaikini/2023%20Svietimas%20Lietuvoje_WEBak%20\(II\).pdf](https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/aalaikini/2023%20Svietimas%20Lietuvoje_WEBak%20(II).pdf).

bendrojo ugdymo mokyklose, veikiančiose labiau urbanizuotose vietovėse, didmiesčiuose, kurie paprastai yra mokslo, pramonės ir kultūros centrai. Šį dėsnumą patvirtino ir 2022 m. atliktas Lietuvos mokinių edukacinių trajektorijų tyrimas, paremtas visuotiniais duomenimis („Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“, 2023).

Analogiškas edukacinis kaimo ir miesto skirtumų dėsnumas pasireiškia ir kitose šalyse, tik ne visada taip ryškiai. Kitose šalyse pasireiškia pasiekimų skirtumai, susiję su rase, migrantų ar nuolatinių gyventojų šeimomis. Lietuvai tai mažiau aktualu, mūsų šalies bendrojo ugdymo sistemos iššūkis yra būtent kaimo ir miesto vietovių skirtumai.

Šių žinių apie mokymosi pasiekimų veiksnius kontekste tikslinga patyrinėti, kaip urbanistinis vietovės, kurioje įsikūrusi bendrojo ugdymo mokykla, tipas paveikia jaunuolių apsisprendimą mokytis profesinio mokymo įstaigoje. Atliekant tokią analizę, vietovės urbanizavimo lygiui atspindėti 60 šalies savivaldybių suskirstytos į septynis tipus. Tai: 1) Vilnius ir Kaunas; 2) kiti šalies didmiesčiai; 3) miestai, turintys apskrities centro statusą (neskaitant didmiesčių); 4) žiedinės savivaldybės, juosiančios didesnius miestus; 5) kurortinės savivaldybės; 6) savivaldybės (rajonai), turinčios daugiau nei 20 tūkst. gyventojų; 7) savivaldybės, turinčios 20 tūkst. ar mažiau gyventojų. Nagrinėta, kokius bendrojo ugdymo rezultatus kiekvienoje savivaldybių grupėje buvo pasiekę mokiniai, kurie įstojo į profesinio mokymo įstaigas.

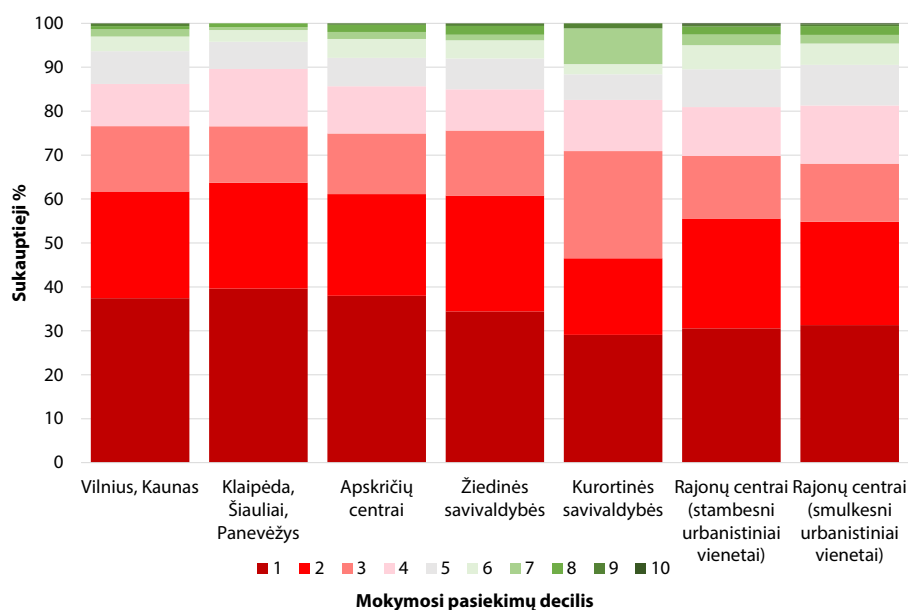
Analizės rezultatai pavaizduoti 11 ir 12 pav., atskirai pagrindinio ugdymo ir vidurinio ugdymo programoms baigusiems mokiniams. Paveiksluose spalvos ir jų

tonai atspindi skirtingus mokymosi pasiekimų lygius: raudonas koloritas – žemus mokymosi pasiekimus (kuo sodresnis raudonas tonas, tuo žemesnis pasiekimų lygis), žalias – aukštus (kuo sodresnis žalias tonas, tuo aukštesnis pasiekimų lygis).

Akivaizdžiai matyti, kad žaliai spalvai, žyminčiai aukštus pasiekimus, tenka labai mažas plotas, taigi į profesinio mokymo įstaigas įstojusių aukštų pasiekimų mokinių procentinė dalis maža. Priešingai, bemaž visą diagramos plotą užima raudono kolorito tonai, ir tai rodo, kad profesinį mokymą dažniausiai renkami bendrojo ugdymo mokyklos mokiniai, kurių pasiekimai žemi ir labai žemi. Šis dėsnumas kartojasi visose savivaldybių grupėse, taigi paaiškėjo, kad gyvenamosios vietovės (savivaldybės), kurioje įsikūrusi jaunuolių baigta bendrojo ugdymo mokykla, tipas jaunuolių ketinimui rinktis profesinio mokymo įstaigą lemiamo poveikio nepadaro.

Aptiktas dėsnumas yra vienodas abiejose tirtose bendrojo ugdymo mokyklos programoms baigusių mokinių populiacijose, pasirinkusiose profesinį mokymą. Tai yra, dėsnumas galioja tiek pagrindinio, tiek vidurinio ugdymo mokiniams, įstojusiems į profesinio mokymo įstaigas atitinkamai po 10 (II gimnazijos) klasės arba po IV gimnazijos klasės. Taigi anksčiau šioje analizėje pavaizduoto (3–7 pav.) ir aptarto dėsnumo pobūdis nesikeičia; jo esmė: kuo žemesnis pagrindinio ir vidurinio ugdymo programoms baigusių mokinių mokymosi pasiekimų lygis, tuo didesnė tikimybė, kad jie pasirinks profesinį mokymą; aukštų ir labai aukštų pasiekimų mokiniai nelinkę mokytis profesinio mokymo įstaigoje.

11 pav. Mokinių, įstojusių į profesinio mokymo įstaigą po 10 (II gimnazijos) klasės, pasiskirstymas (proc.) pagal pažangumą* skirtingo tipo savivaldybėse (N = 6 766)**

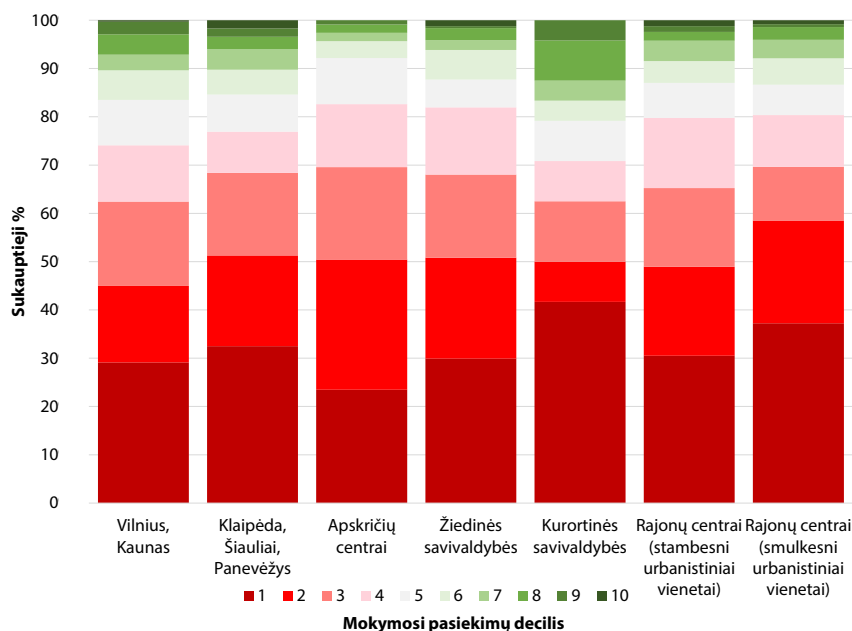

* Pažangumas išmatuotas PUPP apibendrintu įverčiu ir suskirstytas į decilius. Kuo aukštesnis decilis, tuo aukštesni mokymosi pasiekimai.

** Duomenys apskaičiuoti pagal savivaldybės, kurioje įsikūrusi baigta bendrojo ugdymo mokykla, tipą.

Duomenų šaltinis: tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenų bazė

12 pav. Mokinių, įstojusių į profesinio mokymo įstaigą po IV gimnazijos klasės, pasiskirstymas (proc.) pagal pažangumą* skirtingo tipo savivaldybėse (N = 1 634)**

* Pažangumas išmatuotas VBE apibendrintu įverčiu ir suskirstytas į decilius. Kuo aukštesnis decilis, tuo aukštesni mokymosi pasiekimai.

** Duomenys apskaičiuoti pagal savivaldybės, kurioje įsikūrusi baigta bendrojo ugdymo mokykla, tipą.

Duomenų šaltinis: tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenų bazė

Sąlyginę pozityvią išimtį sudaro nebent kurortinės savivaldybės. Šiose savivaldybėse netgi ir aukštais mokymosi pasiekimais pasižymintys mokiniai šiek tiek dažniau linkę rinktis profesinio mokymo įstaigas. Šio fakto hipotetinė interpretacija galėtų būti tokia: kurortinės savivaldybės pasižymi savitu ekonominio gyvenimo ir gerovės profiliu, kuris išplaukia iš atitinkamo tipo savivaldybės tapatybės; nesunku numanyti, kad dalis netgi ir gerai besimokančių jaunuolių iš tokių savivaldybių galimai dažniau renkasi ne gamybinio, bet paslaugų profilio profesinio rengimo specialybes. Paminėtinos virėjų, padavėjų, kambarių tvarkytojų, masažuotojų, kūno priežiūros, želdynų priežiūrėtojų ir kt. specialybės, kurios kurortinėse vietovėse yra paklausios. Egzistuoja nemaža tikimybė tokiems jaunuoliams, įgijusiems profesinio mokymo diplomą ir praktinės patirties, gauti darbo vietą kurortinėse vietovėse paslaugų sektoriuje ir pradėti savarankišką gyvenimą gimtajame mieste ar savo savivaldybėje.

Nors galioja universalus dėsniumas, kad gerai besimokantys mokiniai profesinį mokymą renkasi retai, visgi skirtingose bendrojo ugdymo abiturientų amžiaus kohortose pastebima skirtumų. Antai, baigusiujų vidurinio ugdymo programą ir pasirinkusiųjų profesinį mokymą populiacijoje yra sąlyginai daugiau jaunuolių, kurių pasiekimai aukšti ir labai aukšti. Ši nerūški, bet pozityvi tendencija būdinga didmiesčių ir,

kaip minėta, kurortinių savivaldybių vidurinio ugdymo programų abiturientams.

Socialinė parama

Jei mokinys bendrojo ugdymo mokykloje gauna nemokamą maitinimą ir socialinę paramą, pagrįstai darytina prielaida, kad jo šeimos socioekonominis statusas žemesnis. Kaip rodo daugelis didžiųjų duomenų tyrimų, paprastai žemesnis šeimos socioekonominis statusas statistiškai siejasi su žemesniais mokymosi pasiekimais. Tai nereiškia, kad tokiose šeimose nėra mokslų, aukštais pasiekimais pasižymintį mokinių, tačiau toks yra statistinis dėsniumas. Tad galima kelti hipotezę, kad žemesnio socioekonominio statuso šeimoms, ypač jei vaikų mokymosi pasiekimai nėra aukšti, aktuali galimybė savo vaikus, baigusius pagrindinio ugdymo programą, nukreipti toliau mokytis profesinio mokymo įstaigoje. Tokiomis aplinkybėmis prioritetas profesiniam mokymui gali būti teikiamas tiek dėl galimai žemesnių lūkesčių mokymosi atžvilgiu⁴, tiek dėl kitų priežasčių: nors 16 metų asmeniui mokytis nėra privaloma, tačiau profesijos neįgijusiam tokio amžiaus jaunuoliui ir į darbo rinką įsilieti nelengva. Tęsti mokymąsi profesinio mokymo įstaigoje būtų svarbu jauno žmogaus socializacijai ir socialinei adaptacijai. Polinkių į akademinį mokymąsi neturintis nepilnametis liktų formaliojo švietimo sistemoje,

⁴ Lūkesčių dėl tolesnio mokymosi sąsaja su socialine, ekonomine ir kultūrine aplinka, vietovės veiksniu aptarta leidinyje *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2019. Mokinių pasiekimų atotrūkis*. Vilnius, 2019.

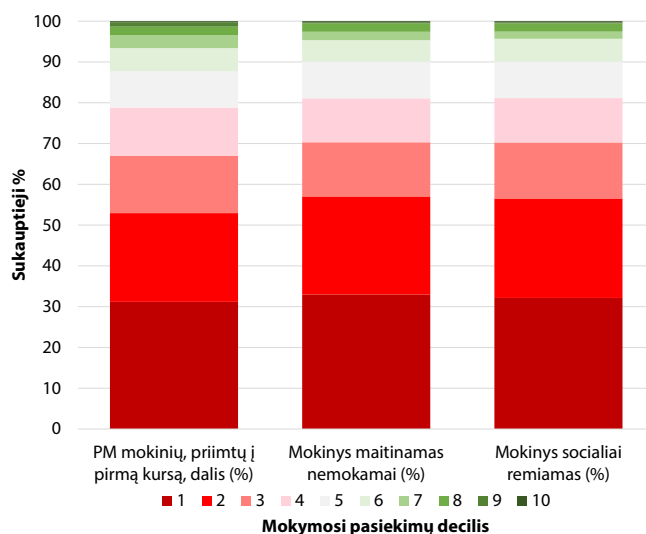
būtų palankioje socialinėje edukacinėje aplinkoje, be to, susikurtų prielaidas įsilieti į darbo rinką turėdamas specialybę ir anksčiau nei bendraamžiai, pasirinkę siekti vidurinio išsilavinimo ir aukštojo mokslo.

Kaip buvo minėta anksčiau ir matyti iš 13 pav., tokia gyvenimiška logika turi ryškią tendenciją pasireikšti bemaž visoje mokinių populiacijoje, kuri į profesinio mokymo įstaigą įstojo baigusi pagrindinio ugdymo programą: žemesnių pasiekimų mokiniai dažniau nei kiti renka profesinį mokymą. Akivaizdu, kad profesinio mokymo sektorius mūsų šalyje atlieka reikšmingą socialinę-edukacinę misiją, t. y. daug vyresnių paauglių, neturinčių stipresnės akademinės motyvacijos, toliau išlaikoma formalioje švietimo sistemoje ir parengiama įsilieti į darbo rinką turint konkrečią profesiją, specialybę. Kyla klausimas, ar pasitvirtina minėta hipotezė, kad mokiniai iš žemesnio socioekonominio statuso šeimų, patys ir (arba) tėvų bei pedagogų paskatinti, profesinio mokymo įstaiga kaip „socialiniu liftu“ naudojasi intensyviau nei kiti pagrindinį ugdymą baigę mokiniai. Jei hipotezė pasitvirtintų, tarp pagrindinio ugdymo programą baigusiu mokinių, kilusių iš

žemesnio socioekonominio statuso šeimų (nemokamai maitinamų, socialiai remiamų), įstojančių į profesinio mokymo įstaigas, turėtų būti sąlyginai daugiau mokinių, kurių mokymosi pasiekimai nėra žemi. Tačiau duomenys to nepatvirtina. Reikšmingų skirtumų tarp mišrios populiacijos ir socialiai pažeidžiamų mokinių populiacijos neaptinkama: 13 pav. trijuose stulpeliuose pavaizduotas mokinių pasiskirstymas pagal pasiekimus praktiškai nesiskiria, visuose stulpeliuose dominuoja labai žemų ir žemų pasiekimų mokiniai. Tai rodo, kad tiek bendroje, tiek mokinių iš žemesnio socioekonominio statuso šeimų populiacijose profesinį mokymą dažniausiai renka žemų pasiekimų mokiniai.

Tikėtina, vertėtų kryptingiau dirbti su mokiniais, įskaitant mokinius iš mažiau palankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos, geriau parodant jiems profesinio mokymo teikiamas galimybes. Toks profesinis orientavimas, informuoto profesinio apsisprendimo skatinimas svarbus mokiniams iš įvairios aplinkos, tačiau, turint mintyje anksčiau aptartą „socialinio lifto“ funkciją, mokiniams iš nepalankios socioekonominės aplinkos jis gali būti ypač reikšmingas.

13 pav. Mokinių, įstojusių į profesinio mokymo įstaigą po 10 (II gimnazijos) klasės, pasiskirstymas (proc.) pagal pažangumą* (N = 9 601) ir palyginimas su ta dalimi įstojusiųjų, kurie bendrojo ugdymo mokykloje gaudavo nemokamą maitinimą ir socialinę paramą

* Pažangumas išmatuotas PUPP testų apibendrintu įverčiu ir suskirstytas į decilius. Kuo aukštesnis decilis, tuo aukštesni mokymosi pasiekimai.

Duomenų šaltinis: tyrimo „Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“ (2023) duomenų bazė

Ar profesinio mokymo programų pasirinkimas susijęs su mokymusi pagal neformaliojo vaikų švietimo programas?

Siekiant atsakyti į šį klausimą, analizuota mokinių, kurie, įgiję pagrindinį išsilavinimą, įstojo į profesinio mokymo įstaigas, mokymosi pagal neformaliojo vaikų

švietimo (toliau – NVŠ) programas patirtis. Nagrinėta, pagal kokias NVŠ programas mokiniai mokėsi būdami 10 (II gimnazijos) klasėje ir kokias profesinio mokymo programas (pagal švietimo sritis) jie pasirinko įstoję į profesinio mokymo įstaigas. NVŠ programos apima bendrojo ugdymo mokyklų, kitų teikėjų vykdomas programas ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo programas.

Iš visų mokinių, kurie 2022–2023 m. m. baigė 10 (II gimnazijos) klasę ir tais pačiais metais įstojo į profesinio mokymo įstaigas, tais mokslo metais pagal NVŠ programas buvo mokęsi 46,4 proc. mokinių (2020–2021 m. m. – 46,7 proc., 2021–2022 m. m. – 45,6 proc.). Šis rodiklis nedaug (5–6 procentiniais punktais) žemesnis už visų 10 (II gimnazijos) klases mokinių (nepaisant pasirinkto tolesnio karjeros kelio) mokymosi pagal NVŠ programas rodiklį: 2022–2023 m. m. – 51,2 proc. (2020–2021 m. m. – 52,1 proc., 2021–2022 m. m. – 51,6 proc.).

Išanalizavus sąsają tarp populiariausių NVŠ krypčių ir profesinio mokymo programų švietimo sričių (tokių, kurias pasirenko daugiau nei 50 mokinių), matyti reikšmingų skirtumų, kokias profesinio mokymo programas pasirenko skirtingose NVŠ programose dalyvavę mokiniai. Pavyzdžiui, pagal sporto krypties NVŠ mokėsi mokiniai dažniau nei kiti pasirenko inžineriją ir inžinerines profesijas (jas pasirenko 41,5 proc. sporto NVŠ veiklas lankusių ir 31,2 proc. visų į profesines mokyklas įstojusių mokinių). Lankusieji menų (muzikos, dailės, choreografijos ir šokio) NVŠ programas gerokai dažniau pasirenko paslaugų asmenims profesinio mokymo programas (5 lentelė).

Vis tik šiuos skirtumus daugiausia lemia mokinių lytis. Ir NVŠ sporto veiklas, ir inžinerines profesinio mokymo programas dažniau rinkosi vaikinai, o NVŠ meno kryptį ir paslaugų asmenims profesinio mokymo programas – merginos. Išanalizavus NVŠ ir profesinio mokymo programų sąsają atskirai merginų ir vaikinių grupėse, matyti, kad merginų dažniausiai pasirinktos profesinio mokymo programos – paslaugų asmenims (jas pasirenko 52,7 proc. merginų), o vaikinių – inžinerija ir inžinerinės profesijos (pasirenko 48,4 proc. vaikinių), ir šios programos populiariausios įvairias NVŠ veiklas lankusių mokinių grupėse (14 pav.). Tačiau greta šios bendrosios tendencijos galima pastebėti, kad techninės kūrybos, informacinių technologijų ir menų (muzikos, dailės ir kt.) krypčių NVŠ veiklas lankę mokiniai (ir merginos, ir vaikinai) dažniau nei kiti rinkosi kompiuterijos profesinio mokymo programas. Merginos, lankiusios techninės kūrybos ir informacinių technologijų NVŠ veiklas, dažniau rinkosi ir menų profesinio mokymo programas. Būtų galima tikėtis, kad ir pagal menų krypčių NVŠ besimokę mokiniai dažniau rinksis menų srities profesinio mokymo programas, tačiau analizuoti duomenys to nepatvirtino.

5 lentelė. 2023 m. į profesinio mokymo įstaigas įstojusių mokinių, kurie 10 (II gimnazijos) klasėje lankė NVŠ, pasiskirstymas pagal profesinio mokymo programų švietimo sritis

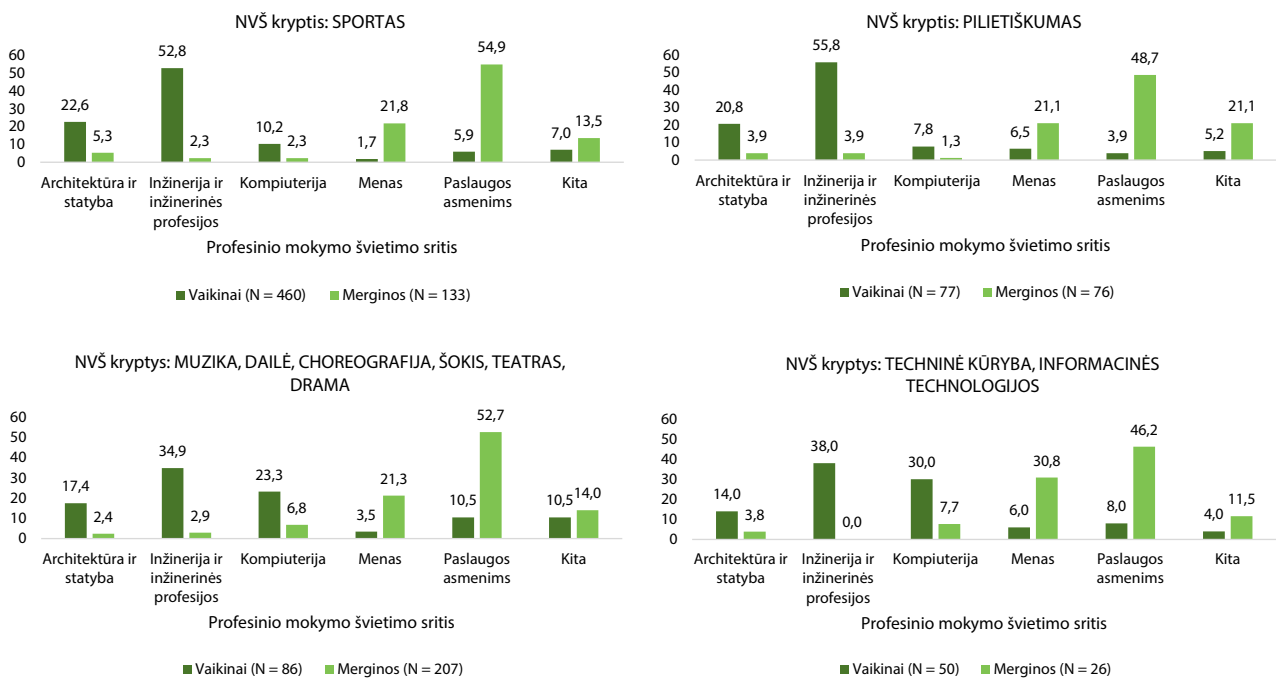
	Į profesinio mokymo įstaigas įstoję mokiniai pagal švietimo sritis*						
	Inžinerija ir inžinerinės profesijos	Paslaugos asmenims	Architektūra ir statyba	Kompiuterija	Menas	Verslas ir administravimas	Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė
Visi į profesines mokyklas įstoję mokiniai	31,2	23,8	14,3	11,8	10,0	3,4	3,2
NVŠ lankę mokiniai pagal NVŠ kryptis*							
Sportas	41,5	16,9	18,7	8,4	6,2	3,2	2,7
Pilietiškumas	30,1	26,1	12,4	4,6	13,7	3,9	7,2
Muzika	15,0	37,2	8,0	11,5	15,0	3,5	6,2
Dailė	9,7	40,8	7,8	13,6	17,5	4,9	2,9
Choreografija, šokis	8,6	39,7	5,2	10,3	19,0	5,2	10,3
Technologijos	19,0	32,8	10,3	8,6	20,7	3,4	1,7
Turizmas ir kraštotyra	40,4	14,0	12,3	10,5	8,8	3,5	1,8

* Pateikiama informacija tik apie tas švietimo sritis ir NVŠ kryptis, kurias pasirenko daugiau nei 50 mokinių.

Spalvų ir paryškinių reikšmės: **žalia spalva** pažymėti langeliai, jei reikšmė bent 5 proc. punktais didesnė nei eilutėje „Visi į profesines mokyklas įstoję mokiniai“, **oranžine** – jei bent 5 proc. punktais mažesnė; **paryškintu šriftu** parašytos reikšmės, jei minėti skirtumai didesni nei 10 proc. punktu.

Duomenų šaltinis: ŠV/S

14 pav. 2022–2023 m. m. pagal skirtingas NVŠ kryptis 10 (II gimnazijos) klasėje besimokiusių vaikinių ir merginų pasiskirstymas (proc.) pagal pasirinktas profesinio mokymo švietimo sritis

Duomenų šaltinis: ŠVS

Nors statistinių duomenų analizė atskleidžia tam tikras sąsajas tarp dalyvavimo NVŠ patirties ir profesinio mokymo srities pasirinkimo, tačiau jas tiksliau atskleistų nuodugnesnis tyrimas, geriausia – profesinio mokymo mokinių apklausa. Dar verta pabrėžti, kad mokymosi pagal NVŠ programas patirtis tolesniam mokymuisi svarbi ne tik tuo, kad gali padėti pasirinkti profesinės karjeros kryptį. Pasirengimo mokyti aukštesiose ir profesinėse mokyklose tyrimas (2023 m.) atskleidė, kad mokiniai, kurie NVŠ veiklose dalyvavo daugiau, pasižymėjo aukštesniais pirmojo pusmečio pasiekimais, didesne motyvacija mokyti ir buvo aktyviau įsitraukę į mokyklos bendruomenę.

Išvados ir rekomendacijos

Socialiniu edukaciniu požiūriu nepalanku, kad profesinį mokymą renkasi palyginti mažai jaunuolių, o iš jų bemaž keturis penktadalius sudaro mokiniai, kurių prieš tai baigtos bendrojo ugdymo programos pasiekimai buvo labai žemi. Labai ar gana aukštų pasiekimų mokiniai į profesinio mokymo įstaigas stoja retai. Ši išvada vienodai, be esminių skirtumų, galioja tiek pagrindinio, tiek vidurinio ugdymo programas baigusiems mokiniams. Taip yra nepaisant aplinkybės, kad profesinio mokymo sektorius Lietuvoje pastaraisiais dešimtmečiais atsinaujino ir yra toliau modernizuojamas, siekiant prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių, suteikti profesinio mokymo absolventams geresnes karjeros perspektyvas.

Su minėtu dėsningumu susijusi ir kita Lietuvos švietimui nepalanki aplinkybė: į aukštąsias mokyklas

įstoja vidutinių, o kartais ir žemų pasiekimų jaunuoliai („Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme...“, 2023), kurie nėra pasirengę studijoms ir motyvuoti akademiškai veiklai. Tai turi neigiamos įtakos studijų kokybei ir aukštojo išsilavinimo vertei, kyla klausimai, ar Lietuvos švietimo sistemos vidaus struktūra yra racionali, mokinių edukacinės trajektorijos optimalios, ar tinkamai naudojamos švietimo lėšos.

Žemesnius PUPP, VBE rezultatus pasiekiantys mokiniai gali būti labiau linkę į neakademinių pobūdžio veiklas, profesijas, darbo funkcijas, kurios ir šiandieninėje darbo rinkoje išlieka labai reikalingos. Kai šie jaunuoliai renka akademinį mokymosi kelią (po pagrindinio ugdymo – gimnaziją, vėliau – aukštąjį mokslą), kyla rizika jiems patirti nuolatinę psichosocialinę deprivaciją. Taip gali nutikti, nes gimnazija ar aukštoji mokykla, kaip socialinė institucija, reikalauja iš savo socialinių veikėjų – mokinių ir studentų – aukštų mokymosi pasiekimų, bet dalis besimokančiųjų nėra pajėgūs šiuos reikalavimus atlikti. Vyresni paaugliai, užuot visavertiškai užsiėmę savo amžiaus tarpsniui svarbia veikla – mokymusi, apsisprendimu dėl profesijos, atsiduria jiems netinkamoje, pernelyg akademiizuotoje socialinėje aplinkoje ir gali patirti nesėkmių, kaltės jausmą dėl prastai atliekamo vaidmens. Be to, dirbtinai atitolinamas perėjimas iš švietimo sistemos į darbo pasaulį. Visa tai gali menkinti jaunuolių saviverbę, ne tik mokymosi, bet ir kitos socialiai vertingos veiklos motyvaciją, kelti sunkumų įsiliesti į darbo pasaulį (Mekys, Brazienė, 2016).

Faktas, kad profesinį mokymą Lietuvoje paprastai renkasi žemiausių akademinių pasiekimų jaunuoliai, rodo, jog Lietuvai gali būti sudėtinga įveikti IV-osios pramonės revoliucijos iššūkius, išpildyti ambicingas mūsų šalies ateities vizijas. Pagal šias vizijas, Lietuva projektuojama kaip aukštųjų technologijų ir didelės pridėtinės vertės ekonomika bei gerovės valstybė. Tokiai valstybei reikalingas ir modernus darbininkų sektorius – darbuotojai, gebantys sparčiai mokytis ir darbo vietoje periodiškai per trumpą laiką išmokti visai naujų dalykų, našiai dirbti su vis sudėtingesniais įrenginiais.

Kadangi į profesinio mokymo įstaigas dažniausiai įstoja žemų pasiekimų mokiniai, tai profesinio mokymo įstaigų mokiniai, besimokantys pagal profesinio mokymo ir bendrojo (vidurinio) ugdymo programas, dėl žemesnių ankstesnio mokymosi laikotarpio pasiekimų ir didesnio mokymosi krūvio turi mažiau galimybių (palyginti su bendrojo ugdymo mokyklų abiturientais) pasiekti aukštesnius vidurinio ugdymo rezultatus ir siekti aukštojo mokslo. Tai nepalanki aplinkybė, galvojant apie galimybes toliau mokytis formaliojo švietimo sistemoje, tačiau naujų perspektyvų atvėrė pradėtos vykdyti trumposios pakopos studijos. Į jas konkurso būdu priimami asmenys, turintys ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją. Šių studijų absolventams, ketinantiems toliau studijuoti pagal pirmosios pakopos ar vienišųjų studijų programas, taikomi mažesni priėmimo į aukštąją mokyklą reikalavimai (mažesnis būtinų išlaikyti valstybinių brandos egzaminų skaičius), ir jie turi teisę pasinaudoti papildoma konkursine eile stojantiejiems į valstybės finansuojamas studijų vietas. Be to, stojant į valstybės finansuojamas studijų vietas, papildomų balų skiriama baigusiesiems profesinio mokymo įstaigą su pagyrimu.

Lietuvoje iškyla būtinybė iš esmės padidinti profesinio mokymo sistemos patrauklumą jaunimui. Pri-

valu pasiūlyti skatulių sistemą, kuri padėtų pritraukti į profesinio mokymo įstaigas aukštais mokymosi pasiekimais pasižyminčius jaunuolius, pavyzdžiui, skiriam jiems tikslines stipendijas, atveriant dar daugiau galimybių lanksčiai patekti į aukštąjį mokslą (plečiant trumpųjų studijų programų pasiūlą ar kt.). Savitas, lankstus ir atviras patekimo į aukštąjį mokslą modelis ypač prasmingas, jei pereinant į aukštąjį mokslą daugiau ar mažiau išlaikoma mokymosi programų turinio tąsa, renkama studijuoti specialybę, panašią į įgytą profesinio mokymo įstaigoje, ketinama tobulinti darbo vietoje įgytas kompetencijas. Svarbu apie minėtas galimybes informuoti besimokančiuosius (per profesinio orientavimo veiklas ir kitais būdais). Rekomendacijų plėtoti ir stiprinti profesinį mokymą, padedant mokiniams priimti aktualia informacija pagrįstus sprendimus dėl mokymosi kelio pasirinkimo, užtikrinant rinkoje paklausių kvalifikacijų teikimą, gerinant profesinio mokymo absolventų galimybes siekti aukštojo išsilavinimo ir kt. pateikia ir EBPO ekspertai (OECD, 2023).

Profesinio mokymo įstaiga turėtų tapti visais atžvilgiais patrauklia jaunimo socializacijos aplinka, įskaitant gyvenimo sąlygas, įvairialypę laisvalaikio infrastruktūrą, patrauklią organizacinę ir edukacinę kultūrą, tam tikra prasme – ir patrauklią jaunimo subkultūrą.

Profesinio mokymo patrauklumui ir efektyvumui didinti taip pat svarbu stiprinti verslo įsitraukimą į profesinį mokymą. Kadangi Lietuvoje stokojama labai didelių įmonių, kurios norėtų ir būtų pajėgios rimtai įsitraukti į profesinio mokymo sistemą, prisiimti įsipareigojimus ir atsakomybę, valstybė turėtų glaudžiau bendradarbiauti su asocijuotomis verslo ir paslaugų sektorių struktūromis, regioninėmis struktūromis, darbo organizacijų tinklais, profesinėmis sąjungomis, sukuriant ir motyvuojant įvairius partnerystės tinklus.

Bendrojo ugdymo mokyklos mokinių pažangumas ir preferencija rinktis (arba nesirinkti) profesinio mokymo sektorių

Analizės duomenys ir metodika

Analizei panaudoti Nacionalinės švietimo agentūros užsakyto ir nepriklausomų mokslininkų 2022 m. atlikto *Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme ir jo ryšių su tolesnio mokymosi kelių pasirinkimu longitudinalinio tyrimo* duomenys, apimantys 2015–2021 m. laikotarpį (šaltinių sąrašė pateikta nuoroda į tyrimo ataskaitos santrauką). Pažangumo – mokymosi pasiekimų – kintamasis grįstas PUPP, VBE ir iš dalies dalykų metinių įvertinimų agreguotais rezultatais. Iš matematikos ir gimtosios kalbos testų įverčių buvo sudarytas jungtinis psichometrinis indeksas, kuris suskirstytas į pasiekimų decilius. Be to, taikant klasterinę analizę, remiantis susijusiais laike individualiais matavimais, buvo atrasti 9 mokymosi pasiekimų statistiniai tipai, kurie traktuojami kaip edukacinės trajektorijos. Laiko tarpas tarp susietų matavimų – 2–3 metai. Mokymosi pasiekimų lygį ir edukacines trajektorijas atspindintys agreguoti duomenys buvo statistiškai asocijuojami su kitais kintamaisiais: mokinio lytimi, mokinio šeimos socioekonominiu statusu (gauna mokinyš ar negauna nemokamą maitinimą ir socialinę paramą), vietovės (savivaldybės), kurioje įsikūrusi bendrojo ugdymo mokykla, tipu.

Pastaba: analitiniai skaičiavimai ne visada sugeneruoti iš visuotinių duomenų. Statistinius dėsningumus buvo galima nustatyti tik iš tų duomenų, kai Nacionalinės švietimo agentūros disponuojamose pirminėse duomenų matricose skirtingos prigimties kintamieji buvo susieti tarpusavyje. Pavyzdžiui, kai apie vidurinio ugdymo abiturientą, kuris įstojo į profesinio mokymo įstaigą, dar buvo pateikti duomenys ir apie tai, kaip jis anksčiau išlaikė PUPP ar VBE. Nepaisant to, kad kai kurie didieji duomenys buvo neišsamūs, pakankamai didelės studijos imtys leidžia bent hipotezės teisėmis aptikti patikimų statistinių dėsningumų, atspindinčių realius edukacinius procesus ir tą aplinkybę, kokie pagal pažangumą bendrojo ugdymo mokyklos abiturientai pasirenka (arba nesirenka) toliau mokytis profesinio mokymo įstaigose.

Šaltiniai

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 998 „Dėl 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c1259440f7dd11eab72ddb4a-109da1b5/asr>.
2. Merkys, G., Brazienė, R. (2016). Der Übergang von der Ausbildung in die Arbeitswelt: Befunde einer Umfrage in Litauen / Berufs- und Wirtschafts Pädagogik – online: in: Hrsg.: Hannelore Faulstich-Wieland, Barbara Scholand & Sylvia Rahn /Berufsorientierung im Lebenslauf – theoretische Standortbestimmung und empirische Analysen/ ISSN-1618-8543. Prieiga per internetą: http://www.bwpat.de/spezial12/merkys_braziene_bwpat_spezial12.pdf.
3. Mokymosi pasiekimų bendrajame ugdyme ir jo ryšių su tolesnio mokymosi kelių pasirinkimu longitudinalinis tyrimas. Santrauka. Tyrėjai: prof. habil. dr. G. Merkys, prof. dr. S. Vaitkevičius, prof. habil. dr. L. Sakalauskas. Kaunas-Vilnius, 2023. Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/projektai/wp-content/uploads/2023/01/Longitudinio_tyrimo_santrauka_2023.pdf.
4. OECD (2023), Strengthening Upper Secondary Education in Lithuania, OECD Publishing, Paris. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1787/a69409d7-en>.
5. Pasirengimas mokytis aukštosiose ir profesinėse mokyklose: besimokančiųjų požiūrio tyrimas. Nacionalinio tyrimo ataskaita. Vilnius, 2023. Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/projektai/wp-content/uploads/2023/12/1NT_Pasirengimas-mokytisAMPM_tyrimo_ataskaita.pdf.
6. Strata (2020). Universitetas, kolegija ar profesinio mokymo įstaiga? Požiūris, patrauklumas, pasirinkimas. Dešimtokų, dvyliktokų ir tėvų apklausos ataskaita. Prieiga per internetą: <https://strata.gov.lt/wp-content/uploads/2024/02/20200427-studiju-pasirinkimas-ataskaita.pdf>.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padaliniių specialistams, mokyklos bendruomenei ir plačiai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Leidiniai skelbiami internete adresais: <https://smsm.lrv.lt/lt/teisine-informacija-1/ti-tyrimai-ir-analizes/ti-leidiniai-svietimo-problemos-analize>; <https://www.nsa.smm.lt/bendruju-reikalu-departmentas/leidiniai/naujausi/>.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Strateginio planavimo skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smsm.lt). Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes, prašome kreiptis į Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Strateginio planavimo skyriaus vyriausiąją specialistę Eveliną Raudytę-Lipeikienę (el. p. evelina.raudyte-lipeikiene@smsm.lt, tel. (8 5) 219 1120).

Analizę parengė **prof. habil. dr. Gediminas Merkys**, Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos vyriausiasis mokslo darbuotojas, **prof. dr. Sigitas Vaitkevičius**, Vytauto Didžiojo universiteto vyriausiasis mokslo darbuotojas, ir **Jolanta Jevsejevienė**, Nacionalinės švietimo agentūros Strategijos ir plėtros skyriaus specialistė.

Konsultavo **dr. Agnė Kudaruskienė**, švietimo, mokslo ir sporto vice-ministrė, **dr. Reda Nausėdaitė**, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos mokslo ir inovacijų patarėja, ir **Julius Jakučinskas**, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Mokymosi visą gyvenimą departamento direktorius.

Kaip pasirinkimas mokytis profesinio mokymo įstaigoje susijęs su bendrojo ugdymo pasiekimais ir kitais veiksniais?

Redaktorė *Anželika Tekutienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2023-12-14

Išleido Nacionalinės švietimo agentūros Bendrųjų reikalų departamento Administravimo skyrius, K. Kalinausko g. 7, LT-03107 Vilnius

ISSN 2669-0977 (elektroninis)